

Tomasz Dolata
Uniwersytet Wrocławski

Wpływ niemieckich i francuskich rozwiązań jurydycznych na zwalczanie nieuczciwej konkurencji w II Rzeczypospolitej

The Impact of German and French Legal Solutions on Combating Unfair
Competition in the Second Polish Republic

Abstract:

In view of the development of economic processes and the resulting consequences, combating unfair competition has become an important problem facing legislators in the 19th and 20th centuries. In Europe two systems of combating this phenomenon have developed: the continental and the Anglo-Saxon system. Continental patterns, especially German and French, have had a particular impact on the Polish solution within this area.

The article discusses the impact of the German and French legal solutions on the Polish Act on combating unfair competition of 1926. It stresses that the Polish concept of repression of this phenomenon cannot be strictly attributed to the German or French model of combating unfair competition. It was an indirect, original concept of Polish legal thought, only partly alluding to the foreign counterparts.

Keywords:

industrial property law in the Second Polish Republic, unfair competition, history of combating unfair competition in the Second Polish Republic

Słowa kluczowe:

prawo własności przemysłowej w II RP, nieuczciwa konkurencja, dzieje zwalczania nieuczciwej konkurencji w II RP

1. Wprowadzenie

Dynamiczny rozwój procesów gospodarczych w XIX i XX-wiecznej Europie spowodował, że przedsiębiorcy, konkurując o zbyt swoich towarów i usług oraz dążąc do maksymalizacji zysków, coraz częściej sięgali do środków i metod etycznie nagan-nych. Zaistniała więc potrzeba ujęcia konkurencji w ramy prawne¹. Ustawodawstwa

¹ Na arenie międzynarodowej znalazło to swoje odbicie w próbach internacjonalizacji ochrony przed nieuczciwą konkurencją. W rezultacie 20 marca 1883 r. podpisana została konwencja o ochronie własności przemysłowej, zwana Konwencją Związkową Paryską, która zasięgiem regulacji obejmowała

europęjskie XIX i XX w. dzieliły się na dwa zupełnie odmienne systemy represji nieuczciwej konkurencji: **model kontynentalny**, w którym dominującą rolę odgrywały rozwiązania jurydyczne zastosowane w Niemczech i we Francji², oraz **model anglosaski** (*common law*)³.

W dziedzinie zwalczania nieuczciwej konkurencji na terytoriach polskich po odzyskaniu suwerennego bytu państwowego funkcjonowały aż 4 różne porządki prawne: niemiecki, austriacki, rosyjski i francuski⁴. Były to diametralnie różne rozwiązania jurydyczne. Dotyczyło to zarówno formalnych podstaw ochrony, jak i konstrukcji teoretycznych. Jedynym wspólnym elementem łączącym ustawodawstwa państw zaborowych był fakt, iż wszystkie, w mniejszym lub większym stopniu, stanowiły jakąś ochronę przed przejawami nieuczciwej konkurencji⁵. Na sposób zwalczania nieuczciwej konkurencji w II RP zasadniczo wpłynęły rozwiązania niemieckie (funkcjonujące w b. zaborze pruskim) oraz francuskie (obowiązujące na obszarze byłego Królestwa Kongresowego)⁶.

W byłym zaborze pruskim, w momencie odzyskania przez Polskę niepodległości, obowiązywała ustawa z 7 czerwca 1909 r. – *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*⁷. Była to już druga ustawa dotycząca tej problematyki, wprowadzona do niemieckiego

także nieuczciwą konkurencję. Na tę sferę oddziaływało również Porozumienie madryckie z dnia 14 kwietnia 1891 r. dotyczące zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia towarów.

- ² Wzory niemieckie i francuskie zainspirowały wielu ustawodawców europejskich, którzy przejmowali jeden z tych wzorców lub, czerpiąc najlepsze rozwiązania, szukali własnej drogi. System niemiecki w odniesieniu do ustawowej formy regulacji zwalczania nieuczciwej konkurencji przyjęło m.in. ustawodawstwo norweskie (ustawa z 1922 r.), czechosłowackie (ustawa z 1924 r.) i jugosłowiańskie (ustawa z 1930 r.). Rozwiązania francuskie stały się wzorem m.in. dla ustawodawstwa belgijskiego, włoskiego, hiszpańskiego i bułgarskiego. Zob. bliżej: R. Kuratow-Kuratowski, *La nouvelle legislation polonaise sur la repression de la concurrence deloyale*, « Bulletin Mensuel de la Societe de Legislation Comparee » 1927, nr 7–9, s. 343–344.
- ³ Model *common law* nie wywarł większego wpływu na kształt i rozwój rozwiązań prawnych dotyczących nieuczciwej konkurencji w kontynentalnej części Europy. Szerzej o modelu anglosaskim: L. Górnicki, *Z dziejów zwalczania nieuczciwej konkurencji*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, Księga II, Białystok – Katowice 2010, s. 934–936; A. Mokrysz-Olszyńska, *Zagadnienia prawne nieuczciwej konkurencji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1983, z. 3, s. 123–125. Zob. także: R.W. Holland, R.H. Code Holland, *Slater’s mercantile law*, Londyn 1933, s. 463–467.
- ⁴ K. Głębocki, *Uwagi z powodu ustawy „O zwalczaniu nieuczciwej konkurencji”*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1926, nr 43, s. 585 i n.; R. Kuratow-Kuratowski, *op. cit.*, s. 341–342.
- ⁵ Zob. bliżej: T. Dolata, *Zwalczanie nieuczciwej konkurencji na ziemiach polskich do 1926 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 2758, Prawo CCXCIV, Wrocław 2005; L. Górnicki, *Nieuczciwa konkurencja, w szczególności przez wprowadzające w błąd oznaczenie towarów lub usług, i środki ochrony w prawie polskim*, Wrocław 1997, s. 14–15.
- ⁶ Austriackie i rosyjskie rozwiązania prawne z zakresu nieuczciwej konkurencji nie wywarły większego wpływu na model przyjęty przez polskiego ustawodawcę.
- ⁷ Reichsgesetzblatt 1909, s. 499.

porządku prawnego⁸. Konstrukcja tego aktu normatywnego, poza rozszerzonym katalogiem zachowań niedozwolonych, jeszcze w jednym, niezwykle istotnym elemencie zasadniczo różniła się od swej poprzedniczki z 1896 r. W § 1 wprowadzono bowiem klauzulę generalną ogólnie zakazującą wszelkich czynów nieuczciwej konkurencji⁹. Klauzula generalna miała fundamentalne znaczenie dla całej ustawy, ponieważ zawierała definicję nieuczciwej konkurencji. Miała być stosowana we wszystkich wypadkach, w których poszczególne przepisy ustawy okazywały się niewystarczające. W zamyśle ustawodawcy stanowiła więc uzupełnienie wszystkich innych przepisów prawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. W konsekwencji sądy uznawały poszczególne zachowania za przejawy nieuczciwej konkurencji, jeśli stan faktyczny spełniał hipotezę któregoś z czynów stypizowanych w ustawie albo klauzuli generalnej¹⁰.

Do zakwalifikowania czynu jako aktu nieuczciwej konkurencji niezbędne było, aby określone zachowanie łączyło w sobie następujące przesłanki:

- 1) sprzeczność z dobrymi obyczajami¹¹,
- 2) konkurencyjny charakter czynu¹².

Niemiecka ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1909 r. przewidywała dwa podstawowe roszczenia cywilne: roszczenie o zaniechanie działań niedozwolonych oraz roszczenie o naprawienie wyrządzonej szkody.

Poza ochroną cywilnoprawną, olbrzymią i dominującą rolę w niemieckiej ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji odgrywała ochrona karnoprawna. Oprócz klauzuli generalnej z § 1 i, zasadniczo, trzech czynów niedozwolonych¹³ pozostałe czyny

⁸ Akt ten zastąpił ustawę z 27 maja 1896 r. – *Gesetz zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes* – pierwszą na świecie regulację zjawiska nieuczciwej konkurencji w formie ustawowej.

⁹ „§ 1. Może być pociągnięty do zaniechania i do naprawienia wyrządzonej szkody ten, który w obrocie gospodarczym w celach współzawodnictwa przedsięwzięcie czynności wykraczające przeciw dobrym obyczajom”.

¹⁰ T. Blumenfeld, *Klientela jako przedmiot obrotu i ochrony prawnej*, Warszawa 1932, s. 93; R. Callmann, *Der unlautere Wettbewerb. Kommentar zum Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*, Mannheim 1929, s. 35.

¹¹ Termin „dobre obyczaje” nie został jednak w ustawie zdefiniowany. Wypełnienie treścią tego pojęcia stało się udziałem orzecznictwa i doktryny – zob. bliżej: A. Mokrysz-Olszyńska, *Niemieckie prawo o nieuczciwej konkurencji na rozdrożu? Ewolucja niemieckiego prawa o nieuczciwej konkurencji*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, z. 2, s. 318–319; E. Nowińska, *Zwalczanie nieuczciwej reklamy. Zagadnienia cywilno-prawne*, Kraków 2002, s. 51; T. Knypl, *Zwalczanie nieuczciwej konkurencji w Polsce i w Europie*, Sopot 1994, s. 39. Podobny zabieg zastosował ustawodawca polski w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r.

¹² Konkurencyjny charakter czynu realizował się w celu konkurencyjnym lub w stosunku konkurencyjnym danej czynności. Poprzez cel konkurencyjny czynności rozumiano zamiar zdobycia klienteli z pokrzywdzeniem innych konkurentów, przedsiębiorców. Natomiast stosunek konkurencyjny mógł zachodzić wyłącznie w sytuacji podejmowania czynności sprzecznych z dobrymi obyczajami między przedsiębiorcami oferującymi towary lub usługi tego samego, ewentualnie podobnego rodzaju – zob. bliżej: T. Blumenfeld, *op. cit.*, s. 111–112.

¹³ Nieprawdziwa reklama (§ 3), oczernianie przedsiębiorstwa (§ 14) oraz wprowadzające w błąd oznaczenie przedsiębiorstwa (§ 16).

nieuczciwej konkurencji zawarte w ustawie stanowiły zachowania karalne w postaci przestępstw (ściślej występków) albo wykroczeń. Sankcje karnoprawne groziły nieuczciwemu konkurentowi za czyny określone jako: oszukańcza reklama (§ 4), niezgodna z przepisami sprzedaż towarów pochodzących z upadłości (§ 6), nieuczciwe organizowanie wyprzedaży (§ 8 i 10), maskowanie ilości towarów i jego pochodzenia (§ 11), łapownictwo (§ 12), karalne uszkodzenie ruchu (§ 15), zdrada i nieuczciwe wykorzystanie cudzych tajemnic (§ 17), nieuczciwe użycie cudzych wzorów lub przepisów technicznych (§ 18) oraz usiłowanie nakłonienia do popełnienia czynów z § 17 ust. 1 i § 18 (§ 20). Popełnienie czynu karalnego narażało nieuczciwego konkurenta na określoną sankcję karną. Ponadto, w większości wypadków, uszkodzony miał możliwość dochodzenia również roszczeń cywilnych. Oznaczało to, iż oprócz postępowań karnych niezależnie mogły toczyć się postępowania cywilne.

Na terenach byłego Królestwa Kongresowego ochrona przed przejawami nieuczciwej konkurencji polegała na stosowaniu przepisów Kodeksu Napoleona z 1804 r. o czynach niedozwolonych (art. 1382 i 1383)¹⁴ oraz pomocniczo zawartej w nim definicji własności (art. 544)¹⁵. W sprawach dotyczących represji czynów podpadających pod przejawy nieuczciwej konkurencji wykorzystano przesłanki charakterystyczne dla odpowiedzialności deliktowej, czyli szkodę i winę. Stworzyło to podwaliny do powstania solidnej, cywilnoprawnej platformy ochrony. Trzeba podkreślić, iż wspomniane rozwiązania prawne w całości opierały się na wzorach francuskich. Francja, która jako pierwsza ogłosiła zasadę wolnej konkurencji, była także pierwszym krajem zwalczającym nieuczciwą konkurencję na drodze prawnej (choć nie potrzebowała do tego specjalnej ustawy). Pierwotną zasadę we francuskim porządku prawnym stanowiło założenie wolności handlowej i przemysłowej zawarte w ustawie z 2 marca 1791 r., zgodnie z którym to założeniem wszystko, co nie zostało wyraźnie zakazane, było dozwolone¹⁶. Stosując ten tok argumentacji, Francuzi twierdzili, że każdy przedsiębiorca, postępując uczciwie, mógł pozyskiwać dla siebie maksymalną rzeszę odbiorców, którzy stawali się jego klientelą. W ten sposób, wychodząc od ogólnej odpowiedzialności odszkodowawczej (zawartej w art. 1382 i 1383 Kodeksu Napoleona), orzecznictwo francuskie odeszło przy zwalczaniu nieuczciwej konkurencji od dosłownego brzmienia wyżej wymienionych przepisów kodeksowych. Jak komentowali przedstawiciele ówczesnej doktryny, „sędzia

¹⁴ „Art. 1382 Wszelki jakikolwiek czyn człowieka, zrażający drugiemu szkodę, obowiązuje tego, z której winy szkoda nastąpiła, do jej naprawienia.

Art. 1383 Każdy jest odpowiedzialny za szkodę, jaką zrządził nie tylko swoim czynem, lecz również swoim niedbalstwem lub nieostrożnością”.

¹⁵ „Art. 544 Własność jest to prawo używania rzeczy i rozporządzania nimi w sposób najbardziej nieograniczony, byleby nie czyniono z nich użytku przez ustawy lub urządzenia zabronionego”.

¹⁶ *Uzasadnienie ogólne projektu ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Druk Sejmu Ustawodawczego nr 2448 z 1926 r., s. 6.

francuski, przyzwyczajony do przekładania zasad słuszności ponad literę ustawy i nie zrażający się brakiem ścisłych dyspozycji prawnych w tych wypadkach, kiedy życie wysuwa nowe potrzeby i nowe pojęcia, znalazł w ogólnikowym postanowieniu art. 1382 K.N. [...], podstawę do poskramiania wszelkich współczesnych form nieuczciwej konkurencji¹⁷. Z biegiem czasu wykrystalizował się więc zespół zasad oraz norm najlepiej na świecie radzących sobie z represją nieuczciwej konkurencji¹⁸. Istotę i jedyne kryterium uznania czynu za nieuczciwą konkurencję stanowiło naruszenie prawnie chronionego interesu, jakim w systemie francuskim była klientela – *achalandage*¹⁹. Pod pojęciem *achalandage* rozumiano ogół trwałych stosunków łączących przedsiębiorcę z jego odbiorcami, klientami²⁰. Nauka francuska uznała sumę tych stosunków za przedmiot majątkowy i skonstruowała oparte na nim prawo podmiotowe²¹, zwane *droit d'achalandage*.

Po odzyskaniu niepodległości przed ustawodawcą polskim stało niełatwe, w bardzo różnorodnej prawnie sytuacji (w dziedzinie nieuczciwej konkurencji ziemie polskie znajdowały się pod reżimem czterech różnych ustawodawstw), zadanie ujednolicenia przepisów prawa w tym zakresie. Można było tego dokonać poprzez rozciągnięcie jednego z istniejących porządków prawnych państw zaborowych na całe terytorium II RP albo poprzez stworzenie własnego porządku prawnego, wykorzystując ewentualnie najlepsze rozwiązania znane i sprawdzone w innych systemach. Tę drugą metodę wybrał ustawodawca polski. Znakomitym uzasadnieniem tej decyzji rodzimego ustawodawcy jest stwierdzenie wybitnego polskiego uczonego, Wacława Komarnickiego: „Narody historyczne o własnej tradycji państwowej nie przejmują obcych idei i instytucji biernie, lecz je przetwarzają na modłę własną”²².

Pierwsza polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji uchwalona została przez parlament w dniu 2 sierpnia 1926 r., ogłoszona 25 września 1926 r., a weszła w życie 10 października 1926 r.²³ Wkrótce pojawiła się jednak konieczność dokonania zmian w ustawie, stąd też została ona znowelizowana rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia

¹⁷ M. Mayzel, *O zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1926, nr 5, s. 196.

¹⁸ Ś. Baudouin de Courtenay, *Ochrona przedsiębiorstwa*, [w:] *Polityka gospodarcza*, Warszawa 1928, s. 72. Rozwój francuskiego orzecznictwa dotyczącego nieuczciwej konkurencji przedstawia E. Wadle, *Geistiges Eigentum. Bausteine zur Rechtsgechichte*, Band II, München 2003, s. 373–374.

¹⁹ L. Górnicki, *Rozwój idei ochrony praw własności intelektualnej do II wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania «Copernicus» we Wrocławiu”, nr 3/2006, s. 20; *idem*, *Wpływ obcych ustawodawstw i doktryny prawa na polską kodyfikację prawa prywatnego w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa. Zeszyty Prawnicze”, z. 13, A. Karabowicz i M. Stus (red.), *Korzenie i tradycje współczesnego prawa cywilnego w zjednoczonej Europie*, Kraków 2005, s. 76 (w przypisie).

²⁰ Z. Arzt, *Przedsiębiorstwo*, [w:] *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego*, t. 3, Warszawa b.r.w., s. 1867.

²¹ A. Mokrysz-Olszyńska, *Zagadnienia prawne...*, s. 116–117.

²² Cytuję za: A. Zoll, *Przedmowa*, [w:] K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. XIV.

²³ Dz. U. RP, Nr 96, poz. 559, dalej: ustawa z 1926 r.

17 września 1927 r.²⁴, a rozporządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 9 lipca 1930 r. ogłoszono jej tekst jednolity²⁵. Twórcą ustawy był wybitny uczonek, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego – Fryderyk Zoll²⁶.

2. Charakterystyka ustawy polskiej pod kątem podobieństw do niemieckich rozwiązań jurydycznych

Prima facie podstawową cechą sytuującą naszą ustawę w sferze niemieckiego modelu zwalczania nieuczciwej konkurencji jest koncepcja represji tego zjawiska za pomocą specjalnie do tego celu uchwalonej ustawy. To rozwiązanie w sposób oczywisty dowodzi, iż ustawodawca polski zrezygnował z próby wprowadzenia i rozwinięcia na terytorium całej II Rzeczypospolitej uregulowań prawnych charakterystycznych dla francuskiego porządku prawnego, a funkcjonujących w byłym Królestwie Kongresowym.

Analizując niemiecką ustawę z 1909 r. i jej polską odpowiedniczkę z roku 1926, nie sposób nie dostrzec podobnego katalogu występków i wykroczeń, które prawodawca polski wprowadził do naszej ustawy. Odzwierciedleniem tych podobieństw niech będzie ilustracja graficzna ukazująca niektóre artykuły konstytuujące czyny nieuczciwej konkurencji w ustawie polskiej oraz odpowiadające im przepisy ustawy niemieckiej z 1909 r.:

Tabela 1. Występki i wykroczenia zawarte w polskiej ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji i odpowiadające im czyny nieuczciwej konkurencji z ustawy niemieckiej

Ustawa polska z 1926 r.	Ustawa niemiecka z 1909 r.
Art. 7 – niezgodne z przepisami sprzedawanie towarów	§ 11
Art. 9 – oczernianie przedsiębiorstwa lub przedsiębiorcy	§ 14, § 15
Art. 10 ust. 1 – zabronione korzystanie z tajemnic cudzego przedsiębiorstwa lub udzielanie ich innym osobom	§ 17
Art. 10 ust. 2 – zdrada tajemnicy przedsiębiorstwa przez pracowników	§ 17

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy przepisów polskiej oraz niemieckiej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji

²⁴ Dz. U. RP, Nr 84, poz. 749.

²⁵ Dz. U. RP, Nr 56, poz. 467.

²⁶ Tok prac nad ustawą przedstawia: T. Dolata, *The fight against unfair competition in Poland in the years 1918–1939*, „Wrocław Review of Law, Administration & Economics”, tom 2, nr 1 (2012), s. 20–21; *idem*, *Geneza ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 2 sierpnia 1926 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Prawo CCXC, Wrocław 2004, s. 264–266.

Represja nieuczciwej konkurencji, w ujęciu ustawy z 1926 r., polegała na korzystaniu z dwóch płaszczyzn ochrony: cywilnej oraz karnej. Naruszenie cywilistycznych przepisów ustawy powodowało powstanie deliktu cywilnego, przeciwko któremu przysługiwały odpowiednie roszczenia²⁷. Fundamentalne znaczenie dla takiego modelu zwalczania nieuczciwej konkurencji miały przepisy art. 1 ust. 1 oraz art. 3 ustawy z 1926 r. Współczesna doktryna²⁸ słusznie traktuje te przepisy jako klauzule generalne, choć sam twórca ustawy, prof. Fryderyk Zoll, ani w komentarzu do ustawy²⁹, ani w swoim przebogatym dorobku naukowym nie posługiwał się taką terminologią w stosunku do żadnego ze wskazanych przepisów. Podobnie międzywojenna doktryna nieuczciwej konkurencji nie dostrzegała w ustawie klauzul generalnych³⁰, aczkolwiek w odniesieniu do art. 3 podkreślano jego znaczenie zbliżone do takiej klauzuli³¹. Współcześnie przepisy art. 1 ust. 1 i art. 3 ustawy z 1926 r. powszechnie określa się mianem odpowiednio małej i dużej klauzuli generalnej.

Ustawę o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r. otwierała klauzula generalna zawarta w art. 1 ust. 1³². Stanowił ją zwrot „wdzieranie się w klientelę przedsiębiorcy”. Określenie to, obce dotychczasowej nomenklaturze ustawowej, pomimo niedookreślonego charakteru, nie sprawiało żadnych trudności interpretacyjnych. Oznaczało bowiem przywłaszczanie sobie siły atrakcyjnej przedsiębiorstwa³³. Zasadnicze wskazówki co do treści wdzierania się w klientelę przedsiębiorcy zawierała dalsza część tego przepisu. Pojawiło się tam kolejne pojęcie niedookreślone – „jakikolwiek czynności, zdolne do wywołania mylnego mniemania [...]”. Ogólne założenia interpretacyjne wskazywały, iż omawiane zachowania zmierzać musiały do wywołania błędu lub choćby możliwości wywołania błędu³⁴ wśród odbiorców, co do pochodzenia towarów (produktów, świadczeń)

²⁷ Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r. przewidywała następujące roszczenia cywilne:
– roszczenie o zaniechanie;
– roszczenie o usunięcie przyczyn mogących wywołać pomyłki u odbiorców;
– roszczenie o wydanie niesłusznego wzbogacenia;
– roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie;
– roszczenie o zapłatę sumy ryczałtowej.

²⁸ J. Preussner-Zamorska, *Problematyka klauzul generalnych na gruncie ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1998, z. 4, s. 649; J. Szwaja, *Die Genese der Generalklausel des neuen polnischen UWG*, „Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht” 1996, nr 4, s. 486.

²⁹ A. Kraus, F. Zoll, *Polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Poznań 1929.

³⁰ R. Kuratow-Kuratowski, *op. cit.*, s. 347.

³¹ T. Blumenfeld, *op. cit.*, s. 108, 117.

³² Art. 1 ust. 1 „Przedsiębiorca ma prawo żądania, aby inny przedsiębiorca (konkurent) nie wdzierał się w jego klientelę przez jakiegokolwiek czynności, zdolne do wywołania u osób, którym ofiarowuje swe wytwory, towary lub świadczenia, mylnego mniemania, że one pochodzą od przedsiębiorcy pierwszego”.

³³ A. Kraus, F. Zoll, *op. cit.*, 63–64. Co do znaczenia pojęcia „siły atrakcyjnej” – patrz niżej.

³⁴ M. Howorka, *Ustawa z dnia 2-go sierpnia 1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Poznań 1926, s. 6. Podobnie orzecznictwo: orzeczenie SN z 22 września 1932 r., Rw 838/32, „Przegląd Prawa Handlowego” 1932, nr 8, s. 440–442. Przy ocenie zdolności wywołania błędu nie chodziło o szczegóły, lecz

od pewnego przedsiębiorcy – tzw. „konfuzja”. Czynności te polegały najczęściej na wprowadzaniu, przez naruszającego, do obrotu własnych produktów, z podobnymi oznaczeniami towarowymi jak oznaczenia znajdujące się na towarach poszkodowanego przedsiębiorcy. Naśladownictwo oznaczania towarów dotyczyć mogło ich słownego, obrazowego lub mieszanego (słowno-obrazowego) oznaczania³⁵.

Termin „wdzieranie się w klientelę przedsiębiorcy” stanowił wyrażenie o charakterze ocennym, a wartościowano go zdecydowanie negatywnie. Oceny dokonywano przez pryzmat skutków, jakie wywierały lub potencjalnie mogły wywierać działania konkurenta. Skutki te objawiały się zagarnięciem klienteli i pozbawieniem zysku należnego przedsiębiorcy.

W polskiej ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r. na szczególną uwagę zasługiwał także art. 3³⁶, który stanowił tzw. dużą klauzulę generalną.

Klauzula generalna z art. 3 ustawy z 1926 r. składała się z dwóch alternatywnych przesłanek, z których każda nosiła znamiona klauzuli ogólnej:

- a) sprzeczności z obowiązującymi przepisami;
- b) sprzeczności z dobrymi obyczajami (uczciwością kupiecką)³⁷.

Co do sprzeczności z obowiązującymi przepisami ustawa nie precyzowała, o naruszenie jakich przepisów chodziło (zwrot niedookreślony). Treść tej przesłanki, w doktrynie i w orzecznictwie, nie budziła jednak kontrowersji, stąd nie poświęcano jej większej uwagi. Wystarczy stwierdzić, że za sprzeczne z obowiązującymi przepisami uznawano czyny naruszające ustawę czy prawo podmiotowe przyznane na podstawie ustawy.

Jeśli chodzi o drugie wskazane znamię, trzeba nadmienić, iż kryterium „dobrych obyczajów” zostało zastosowane również przez ustawodawcę niemieckiego w drugiej ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1909 r. „Sprzeczność z dobrymi obyczajami” w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r., jako zwrot niedookreślony, podlegała wykładni sądowej. Z uwagi na fakt, iż znamion dobrych obyczajów nie sposób oznaczyć *in abstracto*, ustawodawca dał wyraźną wskazówkę interpretacyjną, posługując się kryterium uczciwości kupieckiej. O naruszeniu, w konkretnym przypadku,

o ogólne wrażenie: orzeczenie SN z 17 września 1935 r., C II 806/35, „Przegląd Prawa Handlowego” 1936, nr 5, s. 275–277; orzeczenie SN z 18 maja 1937 r., C II 2570/36, „Przegląd Prawa Handlowego” 1937, nr 9, s. 415–417.

³⁵ Co do ograniczeń wynikających z takiego oznaczania towarów – zob. bliżej: A. Kraus, F. Zoll, *op. cit.*, s. 68–81.

³⁶ Art. 3 „Kto poza przypadkami art. 1 i 2 szkodzi przedsiębiorcy przez czyny sprzeczne z obowiązującymi przepisami albo z dobrymi obyczajami (uczciwością kupiecką), jako to przez podawanie nieprawdziwych wiadomości o przedsiębiorstwie, [...], winien zaniechać tych czynów, w razie winy wynagrodzić szkodę pokrzywdzonemu i ewentualnie dać mu zadośćuczynienie [...]”.

³⁷ Występowanie w tej konstrukcji jurystycznej dwóch przesłanek zdecydowało o określeniu jej mianem tzw. dużej klauzuli generalnej.

pojęcia dobrych obyczajów decydował każdorazowo sędzia, który w oparciu o całokształt okoliczności sprawy³⁸ orzekał, kierując się obiektywnym poczuciem pozytywnych wartości, istniejącym w kręgach kupieckich. Wykładnikiem tychże pozytywnych wartości był średni poziom moralny charakterystyczny dla godziwego życia zarobkowego i gospodarczego. Oznaczało to, że niedopuszczalne było dokonywanie oceny ingerencji w sferę dobrych obyczajów na podstawie światopoglądu i wyobrażenia osób o przesadnie wysokim poczuciu uczciwości kupieckiej, jak również osób tolerujących rażąco nieetyczne praktyki handlowe³⁹. Chodziło o to, co w uczciwym obrocie faktycznie uważano za dozwolone, a co za niedozwolone. Warto podkreślić, że kwalifikując czyn jako sprzeczny z dobrymi obyczajami (uczciwością kupiecką), sędzia nie zajmował się kwestią tego, czy działający miał świadomość naruszenia dobrych obyczajów, czy też takiej świadomości nie posiadał. Ustawodawca polski przyznał prymat obiektywnemu kryterium oceny danego czynu jako naruszającemu dobre obyczaje (reguły uznane przez kręgi kupieckie), pomijając czynnik subiektywny (sądy osoby dokonującej czynu nieuczciwej konkurencji).

Zasadniczym motywem zastosowania w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r. dwóch klauzul generalnych (w art. 1 i art. 3) było przeświadczenie ustawodawcy o potrzebie stworzenia bardzo elastycznego i w konsekwencji skutecznego modelu zwalczania nieuczciwego współzawodnictwa. Był to zabieg oryginalny, choć sam zamysł umieszczenia klauzuli generalnej w ustawie świadczy o nawiązaniu do systemu niemieckiego.

3. Charakterystyka ustawy pod kątem podobieństw do francuskich rozwiązań jurydycznych

Rozwiązania polskie w zakresie zwalczania nieuczciwej konkurencji przyporządkować należy do koncepcji cywilistycznych, które wykorzystywały konstrukcję praw podmiotowych, co zbliżało polskie rozwiązania do regulacji francuskich. Stosowne prawo podmiotowe, w tym przypadku prawo własności, tworzono w oparciu o interes, który był prawnie chroniony. W polskiej teorii prawa, za sprawą F. Zolla, tym prawem

³⁸ Sędzia analizował dane zachowanie pod kątem treści, motywów oraz celu podjętej czynności. Na przykład: kto nie płacił zobowiązań w terminie z powodu trudności finansowych, nie działał sprzecznie z dobrym obyczajem kupieckim, kto natomiast wstrzymywał płatności, by spowodować upadek konkurenta, ten naruszał dobre obyczaje.

³⁹ A. Kraus, F. Zoll, *op. cit.*, s. 170–172. Tradycyjnie w doktrynie polskiej reprezentowany był również pogląd, iż dla oceny czynu pod kątem naruszenia dobrych obyczajów należało posługiwać się uniwersalnie rozumianym kryterium etyki. U podstaw tego poglądu leżało założenie, że etyka kupiecka jako pojęcie jednolite dla wszystkich nie różni się niczym od etyki każdego innego człowieka czy zawodu. E. Dąbrowski, *Nieuczciwe współzawodnictwo*, Warszawa 1929, s. 12.

podmiotowym było prawo własności na przedsiębiorstwie jako dobru niematerialnym⁴⁰. Prawo to stanowiło teoretyczną podstawę, na której opierała się polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 2 sierpnia 1926 r.

Budując ten model, F. Zoll nadał przedsiębiorcy prawo podmiotowe, zróżnicowane ze względu na sposób oddziaływania na kontrahentów (klientelę). Oddziaływanie to występowało w postaci przyciągania klienteli przez przedsiębiorstwo, rozumiane jako wyodrębniony od swojego twórcy substrat majątkowy, będący przedmiotem obrotu prawnego. Przedsiębiorca posiadał względem przedsiębiorstwa prawo podmiotowe bezwzględne⁴¹ o charakterze majątkowym, zbliżone do prawa własności. Tak zdefiniowane prawo podmiotowe uzyskało więc rangę swoistego prawa własności – własności na przedsiębiorstwie jako dobru niematerialnym⁴².

Przedsiębiorstwo stanowiło jeden przedmiot majątkowy. O jego niematerialnym charakterze decydowało najważniejsze dobro wchodzące w skład przedsiębiorstwa. Mowa tutaj o tzw. „sile atrakcyjnej”, która polegała na możliwości „pozyskiwania i utrzymywania dzięki swej organizacji i swym właściwościom lub reklamie – koła odbiorców, choćby wciąż się zmieniających”⁴³. Przedsiębiorstwo przedstawiało wartość majątkową w oderwaniu od elementów materialnych w nim się znajdujących. Wartość ta realizowała się właśnie w sile atrakcyjnej, jaką przedsiębiorstwo wywierało na klientelę. Im klientela liczniejsza, tym większą wartość posiadało przedsiębiorstwo⁴⁴.

Jeżeli chodzi o najważniejsze różnice pomiędzy systemem polskim i francuskim, wypada wyraźnie wskazać przede wszystkim na charakterystyczny dla modelu francuskiego brak specjalnej ustawy do zwalczania nieuczciwej konkurencji i posługiwanie się w tym zakresie stosownymi przepisami Kodeksu Napoleona (art. 1382 i 1383). Wreszcie na uwagę zasługuje inny przedmiot ochrony we Francji – *achalandage*, czyli prawo do klienteli, natomiast w Polsce – prawo własności na przedsiębiorstwie.

⁴⁰ Szeroko o tej konstrukcji jurystycznej: L. Górnicki, *Koncepcja prawa na przedsiębiorstwie Fryderyka Zolla*, [w:] A. Lityński [et al.] (red.), *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie w siedemdziesięciolecie urodzin*, Katowice – Kraków 2009.

⁴¹ Skuteczne *erga omnes*, którego treścią był zakaz naruszania chronionej sfery uprawnień przedsiębiorcy – A. Kraus, F. Zoll, *op. cit.*, s. 60.

⁴² Dla podkreślenia różnicy w relacji do „prawa do przedsiębiorstwa”. Tak więc prawo własności na przedsiębiorstwie było prawem rzeczowym na przedmiocie, a nie tylko prawem obligacyjnym do przedmiotu – F. Zoll, *Przedsiębiorstwo – przedmiotem własności*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1925, z. 10, s. 431–432. Tam także rozważania językowe na temat określenia „własność na przedsiębiorstwie”; L. Górnicki, *Nieuczciwa konkurencja...*, s. 17.

⁴³ A. Kraus, F. Zoll, *op. cit.*, s. 59.

⁴⁴ Zob. bliżej: *ibidem*, s. 29.

4. Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że system zwalczania nieuczciwej konkurencji stworzony przez prof. F. Zolla wyrósł z dorobku kontynentalnej myśli prawniczej. Jednak nie można ściśle przyporządkować go ani do francuskiego, ani do niemieckiego modelu zwalczania nieuczciwej konkurencji⁴⁵. Był to pośredni, oryginalny wyraz polskiej myśli prawniczej, częściowo nawiązujący jednak do swego francuskiego i niemieckiego odpowiednika⁴⁶. Z systemem francuskim łączyła go cywilistyczna metoda zwalczania nieuczciwej konkurencji wykorzystująca konstrukcję prawa podmiotowego⁴⁷. Do systemu niemieckiego, który stanowił punkt wyjścia dla polskiej ustawy, zbliżało nasz model ustawowe uregulowanie zwalczania nieuczciwej konkurencji oraz zastosowanie konstrukcji klauzul generalnych. Ponadto analizując polską ustawę z 1926 r. i jej niemiecką odpowiedniczkę z 1909 r., nie sposób pominąć pewnych podobieństw przy okazji uregulowań karnoprawnych. Chodzi tutaj przede wszystkim o podobny katalog czynów objętych ściganiem karnym.

Prof. Zoll, wykorzystując w swej koncepcji rozwiązania niemieckie i francuskie, czerpał z doświadczeń ustawodawstw mających najdłuższą tradycję represji nieuczciwej konkurencji, w których przez lata funkcjonowania wiele rozwiązań pozytywnie się sprawdziło. Ustawa z 1926 r. dała podstawy nowoczesnej represji nieuczciwej konkurencji, zaś jej rozwiązania prawne i koncepcje teoretyczne w pełni odpowiadały najwyższemu ówczesnym standardom międzynarodowym, a nawet wyznaczały kierunek rozwoju innym ustawodawstwom. Pojawiły się nawet opinie, iż ustawa z 1926 r. pod pewnymi względami przewyższała inne rozwiązania europejskie⁴⁸.

Warto odnotować, iż polska koncepcja dotycząca represji nieuczciwej konkurencji wzbudziła zainteresowanie również we Francji i w Niemczech⁴⁹. Przekład ustawy polskiej na język francuski pojawił się w „Propriété Industrielle” ze stycznia 1927 r., a na język niemiecki w „Zeitschrift für Ostrecht” z lutego 1927 r.⁵⁰ Ponadto w zagranicznej,

⁴⁵ System francuski charakteryzował się brakiem ustawowej regulacji tej materii, cywilistyczną metodą zwalczania nieuczciwej konkurencji przy wykorzystaniu prawa podmiotowego. Z kolei system niemiecki opierał się na określonym w ustawie kazuistycznym wyliczeniu czynów nieuczciwej konkurencji, wspomaganym klauzulą generalną.

⁴⁶ Do tych samych konkluzji doszedł prof. F. Zoll; zob. bliżej: A. Kraus, F. Zoll, *op. cit.*, s. 23; por. też: *Uzasadnienie ogólne projektu*, [w:] Druk Sejmowy nr 2448 z 1926 r. – *projekt ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, s. 7.

⁴⁷ We Francji prawem tym było prawo do klienteli, w Polsce – prawo własności na przedsiębiorstwie jako dobru niematerialnym.

⁴⁸ J. Olszewski, *Geneza polskiej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo-Ekonomia”, t. XVII, Rzeszów 1995, s. 38.

⁴⁹ Polską ustawę o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji uważano, w doktrynie niemieckiej, za postępową i nowoczesną – A. Elster, A. Pinner, *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*, Berlin 1927, s. 49.

⁵⁰ A. Kraus, F. Zoll, *op. cit.*, s. 46.

renomowanej prasie prawniczej, i nie tylko prawniczej, pojawiały się artykuły autorstwa prof. Zolla przybliżające charakter i konstrukcje teoretyczne zawarte w ustawie polskiej i jej nowelizacji, jak również przedstawiające poglądy na tę problematykę samego jej twórcy⁵¹.

O sporym zainteresowaniu i pozytywnym odbiorze poglądów F. Zolla dotyczących zwalczania nieuczciwej konkurencji można mówić również w odniesieniu do opinii międzynarodowej. Prof. Zoll przedstawił założenia swej teorii zwalczania nieuczciwej konkurencji na Międzynarodowym Zjeździe Ekspertów w Genewie w maju 1924 r.⁵² oraz podczas Międzynarodowego Kongresu dla Rewizji Konwencji Paryskiej w Hadze w październiku 1925 r., co spotkało się z uznaniem ze strony społeczności międzynarodowej⁵³. Przemówienie Zolla, wbrew panującemu zwyczajowi, w całości zamieszczono w dokumentach konferencji haskiej⁵⁴, co stanowi kolejny dowód szacunku, jakim darzono F. Zolla, autora koncepcji teoretycznych, które (ustawą z 1926 r.) wprowadzone zostały do polskiego porządku prawnego.

Bibliografia

- Arzt Z., *Przedsiębiorstwo*, [w:] *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego*, t. 3, Warszawa b.r.w.
- Baudouin de Courtenay Ś., *Ochrona przedsiębiorstwa*, [w:] *Polityka gospodarcza*, Warszawa 1928.
- Blumenfeld T., *Klientela jako przedmiot obrotu i ochrony prawnej*, Warszawa 1932.
- Callmann R., *Der unlautere Wettbewerb. Kommentar zum Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*, Mannheim 1929.
- Dąbrowski E., *Nieuczciwe współzawodnictwo*, Warszawa 1929.
- Dolata T., *Geneza ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 2 sierpnia 1926 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, Prawo CCXC, Wrocław 2004.

⁵¹ F. Zoll, *A propos de la loi polonaise du 2 aout 1926 concernant la repression de la concurrence deloyale*, « Propriété Industrielle » 1927, z. 4, s. 64–68; *idem*, *Das Schöpferische der Unternehmertätigkeit als Immaterialgut*, „Danziger Wirtschaft Zeitung“ 1927, nr 15, s. 230; *idem*, *La „nouvelle” relative a la loi polonaise du 2 aout 1926 concernant la repression de la concurrence deloyale*, « Propriété Industrielle » 1928, z. 1, s. 19–20; *idem*, *Novelle zum Gesetze vom 2. August 1926, betreffend die Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes*, Zeitschrift für Ostrecht 1927, Erster Jahrgang, s. 1155–1156; *idem*, *Zur Charakteristik des neuen polnischen Gesetzes vom 2. August 1926 betreffend die Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes*, „Ostrecht“ 1927, z. 2, s. 113–126.

⁵² Porządek obrad oraz streszczenie wystąpienia prof. Zolla, zob.: *idem*, *Zwalczanie nieuczciwej konkurencji jako zadanie Ligi Narodów*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1924, nr 25, s. 502–503 oraz nr 26, s. 522–524.

⁵³ Por. Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej, Rektora Fr. X. Fiericha, wygłoszone na posiedzeniu połączonych Komisji Prawniczych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej 21 marca 1927 r., [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział Ogólny*, t. 1, z. 10, Warszawa 1927, s. 271.

⁵⁴ Union Internationale pour la protection de la propriété industrielle: *Actes de la conférence reunie a la Haye du 8 octobre au 6 novembre 1925*, Berne 1926, s. 473–474.

- Dolata T., *The fight against unfair competition in Poland in the years 1918–1939*, “Wrocław Review of Law, Administration & Economics”, tom 2, nr 1 (2012).
- Dolata T., *Zwalczanie nieuczciwej konkurencji na ziemiach polskich do 1926 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 2758, Prawo CCXCIV, Wrocław 2005.
- Elster A., Pinner A., *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*, Berlin 1927.
- Głębocki K., *Uwagi z powodu ustawy „O zwalczaniu nieuczciwej konkurencji”*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1926, nr 43.
- Górnicki L., *Koncepcja prawa na przedsiębiorstwie Fryderyka Zolla*, [w:] A. Lityński [et al.] (red.), *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie w siedemdziesięciolecie urodzin*, Katowice –Kraków 2009.
- Górnicki L., *Nieuczciwa konkurencja, w szczególności przez wprowadzające w błąd oznaczenie towarów lub usług, i środki ochrony w prawie polskim*, Wrocław 1997.
- Górnicki L., *Rozwój idei ochrony praw własności intelektualnej do II wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania «Copernicus» we Wrocławiu”, nr 3/2006.
- Górnicki L., *Wpływ obcych ustawodawstw i doktryny prawa na polską kodyfikację prawa prywatnego w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa. Zeszyty Prawnicze”, z. 13. *Korzenie i tradycje współczesnego prawa cywilnego w zjednoczonej Europie*, red. A. Karabowicz i M. Stus, Kraków 2005.
- Górnicki L., *Z dziejów zwalczania nieuczciwej konkurencji*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, Księga II, Białystok – Katowice 2010.
- Holland R.W., Code Holland R.H., *Slater’s mercantile law*, Londyn 1933.
- Howorka M., *Ustawa z dnia 2-go sierpnia 1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Poznań 1926.
- Knypl T., *Zwalczanie nieuczciwej konkurencji w Polsce i w Europie*, Sopot 1994.
- Kraus A., Zoll F., *Polska ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Poznań 1929.
- Kurатов-Kurатовski R., *La nouvelle legislation polonaise sur la repression de la concurrence deloyale*, « Bulletin Mensuel de la Societe de Legislation Comparee » 1927, nr 7–9.
- Mayzel M., *O zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1926, nr 5.
- Mokrysz-Olszyńska A., *Niemieckie prawo o nieuczciwej konkurencji na rozdrożu? Ewolucja niemieckiego prawa o nieuczciwej konkurencji*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, z. 2.
- Mokrysz-Olszyńska A., *Zagadnienia prawne nieuczciwej konkurencji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1983, z. 3.
- E. Nowińska, *Zwalczanie nieuczciwej reklamy. Zagadnienia cywilno-prawne*, Kraków 2002.
- Olszewski J., *Geneza polskiej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Rzeszowskie Zeszyty Naukowe Prawo-Ekonomia”, t. XVII, Rzeszów 1995.
- Preussner-Zamorska J., *Problematyka klauzul generalnych na gruncie ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1998, z. 4.
- Szwaja J., *Die Genese der Generalklausel des neuen polnischen UWG*, „Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht” 1996, nr 4.

Wadle E., *Geistiges Eigentum. Bausteine zur Rechtsgechichte*, Band II, München 2003.

Zoll A., *Przedmowa*, [w:] K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. XIV.

Zoll F., *A propos de la loi polonaise du 2 aout 1926 concernant la repression de la concurrence deloyale*, « Propriété Industrielle » 1927, z. 4.

Zoll F., *Das Schöpferische der Unternehmertätigkeit als Immaterialgut*, „Danziger Wirtschaft Zeitung“ 1927, nr 15.

Zoll F., *La „nouvelle” relative a la loi polonaise du 2 aout 1926 concernant la repression de la concurrence deloyale*, « Propriété Industrielle » 1928, z. 1.

Zoll F., *Novelle zum Gesetze vom 2. August 1926, betreffend die Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes*, Zeitschrift für Ostrecht 1927, Erster Jahrgang.

Zoll F., *Przedsiębiorstwo – przedmiotem własności*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1925, z. 10.

Zoll F., *Zur Charakteristik des neuen polnischen Gesetzes vom 2. August 1926 betreffend die Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes*, „Ostrecht“ 1927, z. 2.

Zoll F., *Zwalczanie nieuczciwej konkurencji jako zadanie Ligi Narodów*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej“ 1924, nr 25 i 26.